

ZLATNO DOBA DINASTIJE ANTONINA I NJEGOVE CARICE: NA PRIMJERU ZBIRKE VIKTORA I BERISLAVA KOPAČA

Antonija Marić

Muzej Slavonije
HR-31000 Osijek
Trg Sv. Trojstva 6
antonija.maric@mso.hr

Stručni rad

UDK 904:737.1](497.543Osijek)"652"
737.1(37)

Svrha rada je upoznati čitatelje s tipologijom novca rimskih carica iz dinastije Antonina. Kroz numizmatičke nalaze iz zbirke Viktora i Berislava Kopača donirane Muzeju Slavonije Osijek prezentirane su Faustina I., Faustina II. i Lucila. Primjerci su datirani u razdoblje 2. stoljeća. Riječ je o novcu bez arheološkog konteksta koji potječe s nama nepoznatih nalazišta. Novac je relativno dobro očuvan i prezentira tipološku raznolikost i estetske vrijednosti novca rimskih carica.

Ključne riječi: rimske carice, dinastija Antonina, 2. stoljeće, Muzej Slavonije Osijek, zbirka Viktora i Berislava Kopača, numizmatika

UVODNO

Novac je nedvojbeno vjerodostojan podatak o umjetničkom dometu, ali i koristan izvor političke i ekonomske povijesti određenog razdoblja kao i odraz gospodarskih vrijednosti. Isto tako, riječ je i o jednom od prvih oblika masovne proizvodnje. Kada bi sve sumirali može se zaključiti kako je riječ o primarnom povijesnom izvoru koji sadrži veliku količinu vrijednih podataka.¹

Već u samom početku prijelaza Rimske Republike u razdoblje Carstva August je temeljito reformirao novčani sustav.² Njegov cilj bio je promijeniti sve na način da izgleda kao da se ništa nije promijenilo.³ Od starih republikanskih sustava zadržao je težinski i vrijednosni dok je cjelokupni sustav kovanja prošao kroz reformu i pri tome ga je velikom većinom stavio pod svoj nadzor. Najveća, i za nas najvažnija, promjena su likovni prikazi na novcu koji su u potpunosti podređeni političkom promicanju novog sustava, odnosno tada, principata.⁴ Isti princip slijedili su i svi ostali carevi uz unošenje promjena koje su bile u skladu s njihovim viđenjem politike, vladavine i ono najvažnije – carske propagande.⁵

Iako su u središtu štovanja carskog kulta i propagande carske moći bili carevi važno je za napomenuti kako su i carice činile važan segment u propagiranju carske ideologije.⁶ Upravo zato njihove prikaze na novcu valja izdvojiti kao zasebnu cjelinu. Prikazi žena svojim stilskim i umjetničkim značajkama ni po čemu ne zaostaju za ostalim prikazima spomenutog razdoblja. Općenito gledajući, kovničari su prezentirali carice što je vjernije bilo moguće te nam time ostavili i važna djela pomoću kojih možemo promatrati njihov izgled, ali i uspoređivati promjene ovisno o mjestu ili vremenu nastanka novca. Isto tako, neizostavan segment za promatranje na novcu su frizure žena koje nam daju uvid u modu i tradiciju prošlih vremena.⁷

S obzirom na bogatstvo fundusa Muzeja Slavonije i velik broj predmeta unutar zbirke Viktora i Berislava Kopača, ovaj rad obuhvatio je isključivo novac triju carica dinastije Antonina. Dinastija Antonina obuhvaća šest rimskih careva koji su bili na vlasti od ubojstva Domicijana 96. pa sve do ubojstva Komoda 192. godine. Ipak, samo su posljednja tri cara bili pravi Antonini.⁸ Upravo dinastiji „pravih“ Antonina pripadaju i carice koje su tema ovog rada. Riječ je o Faustini I., Faustini II. i Lucili.

1 Görnicke-Lukić, Hermine. Mursa u svjetlu numizmatičkih nalaza 1. – 3. stoljeća. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Osijek : Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti : Muzej Slavonije, 2018. Str. 19.

2 Harl, Kenneth W. Coinage in the Roman Economy, 300 B.C. to A.D. 700. Baltimore : The Johns Hopkins University Press ; London : The Johns Hopkins University Press, 1996. Str. 72-73.

3 Riječima Tomasijevog princa Tancredija

4 Bonačić Mandinić, Maja. Rimski carski novac u stalnom postavu Arheološkog muzeja u Splitu, I. dio. Split : Arheološki muzej u Splitu, 2007. Str. 5.

5 Vagi, David L. Coinage and History of the Roman Empire C. 82 B.C. – A.D. 480 : Volume II : Coinage. New York : Routledge, 2015. Str. 17-18.

6 Banovac, Ivana; Jadrić-Kučan, Ivana. O kultu i poštivanju rimskih carica i princeza na tlu provincije Dalmacije. // *Archaeologica Adriatica* 15(2021), str. 465.

7 Kovač, Damir. Lik žene na rimskom novcu. Zagreb : Partner banka d.d. Zagreb, 2001. Str. 1-2.

8 Görnicke-Lukić, Hermine. Nav. dj., str. 130.

O ZBIRCI VIKTORA I BERISLAVA KOPAČA

Kada govorimo o samoj zbirci Kopač ona je nastala kao plod dugogodišnjeg skupljanja Viktora i njegovog sina Berislava.⁹ Viktor se još od mladosti zanimao za arheologiju, a njegovo je znanje bilo usredotočeno na numizmatiku i skupljanje poglavito antičkog novca. Bio je i član utemeljitelj te počasni član Hrvatskog numizmatičkog društva, redoviti član Muzejskog društva Hrvatske i Društva povjesničara umjetnosti u Zagrebu.¹⁰ Berislav se pak u cijelosti posvetio medaljama i njihovoj umjetnosti te je bio istaknuti član medaljarske sekcije Hrvatskog numizmatičkog društva, inicirao je kovanje prigodnih medalja, a bio je i pokretač mnogih akcija u hrvatskom medaljarstvu.¹¹ Numizmatičku zbirku Viktora i Berislava Kopača iz Zagreba donirala je nakon Berislavove smrti njegova supruga Ana. Čitava zbirka donirana je dvjema ustanovama – Arheološkom muzeju u Zagrebu kojem je predana cjelokupna zbirka medalja i Muzeju Slavonije u Osijeku.¹² Muzeju Slavonije pripali su raznoliki numizmati – antički novac, suvremeni kovani i papirnati novac te medalje. Numizmatička zbirka Viktora i Berislava Kopača broji ukupno 5604 predmeta. Od toga razdoblju antike pripada 828 komada novca, a suvremenom 4404 kovana primjerka. Zasebnu kategoriju čine papirnati novac (330) i medalje (42). Ana Kopač darovala je i brojne primjerke stručne literature – kako numizmatičke tako i ostalih struka.¹³

ANALIZA NOVCA RIMSKIH CARICA IZ ZBIRKE VIKTORA I BERISLAVA KOPAČA

Unutar, za sada, obrađenog dijela zbirke determinirani su prikazi 16 različitih carica na ukupno 132 komada novca. Najraniji primjerci vežu se uz Faustinu I., Faustinu II. i kći Faustine II. i Marka Aurelija – Lucilu. Spomenutim carica-ma moguće je pripisati 28 primjeraka. Riječ je o 12 denara, 11 sestercija, 3 asa i 2 dupondija. Gledajući carice, najveći dio novca pripada Faustini I. – 15 komada, Faustini II. pripisuje se 10 primjeraka, a Lucili svega 3 (Tablica 1). Svi primjerci kovani su u kovnici u Rimu i datiraju u 2. stoljeće.

FAUSTINA I.	FAUSTINA II.	LUCILA
7 DENARA	4 DENARA	1 DENAR
5 SESTERCIIJA	5 SESTERCIIJA	1 SESTERCIIJ
2 DUPONDIJA	1 AS	1 AS
1 AS		

Tablica 1. Zastupljenost novca carica dinastije Antonina unutar zbirke Viktora i Berislava Kopača

9 Mirmik, Ivan. Zbirka medalja Berislava Kopača : donacija Arheološkome muzeju u Zagrebu. Zagreb : Arheološki muzej, 2005. Str. 11.

10 Krasnov, Gjuro. In memoriam. Viktor Kopač. // *Numizmatičke vijesti* 27(1984) 38, str. 130.

11 Fabry, Edgar. In memoriam. Berislav Kopač. // *Numizmatičke vijesti* 42(2000) 53, str. 246.

12 Mirmik, Ivan. Nav. dj., str. 11.

13 Prema ugovoru o darovanju predmeta 72/1 (11.02.2002.) i knjizi ulaska 20026/2002.

Kada je riječ o dataciji, primjerke iz Zbirke možemo podijeliti u nekoliko skupina. Prvoj, koja je ujedno i najbrojnija, pripada novac koji Antonin Pij kuje nakon smrti carice Faustine Starije 140./141. godine. Sama deifikacija Faustine I. popraćena je i komemorativnim izdavanjem novca u svim nominalama. Ovaj tip prepoznamo po epitetu DIVA koji carica nosi uz ime, a koji nam ukazuje na to da je emisija novca kovana posthumno.¹⁴ Novac druge skupine obuhvaća primjerke Faustine Mlađe koje joj u čast kuje otac – Antonin Pij. Kovanje novca carice Faustine II. započelo je 147. godine u trenutku kada, povodom rođenja prvog djeteta, stječe titulu *Augusta*. Antonin Pij nastavlja izdavati emisije novca u čast svoje kćeri sve do 161. godine kada umire. Treća skupina sadrži primjerke koje carici Faustini Mlađoj kuje njezin suprug, Marko Aurelije. Nakon smrti Antonina Pija on postaje rimski car te nastavlja izdavati novac carice Faustine do trenutka njezine smrti 175. godine. Ovoj skupini treba pripisati i komemorativna izdanja novca u čast carice koje, kao i u slučaju njezine majke, možemo prepoznati po epitetu DIVA te ih kao takve datiramo nakon 175. godine.¹⁵ Unutar posljednje, četvrte skupine, nalazi se novac koji u čast svoje supruge Lucile kuje Lucije Ver. Kada je riječ o datiranju novca carice Lucile mišljenja su podijeljena. Neki od autora smatraju kako je titulu *Augusta* stekla već 161. godine u trenutku zaruka, dok su drugi mišljenja kako naslov dobiva tek nakon udaje 164. godine.¹⁶ Prva tvrdnja malo je vjerojatna, s obzirom kako niti njezina majka nije dobila titulu prije rođenja prvog djeteta.¹⁷ U koliko uzmemo drugu godinu kao relevantnu dolazimo do zaključka kako se novac carice Lucile počinje kovati tek 164. godine. Nakon smrti Lucija Vera kovanje novca s prikazom carice nastavlja Marko Aurelije. Valja naglasiti kako ponekad nije u potpunosti jasno kojem od dvojice careva pripisati kovanje pojedinog primjerka novca. Prilikom datiranja u obzir valja uzeti i personifikacije koje se nalaze na reversu. Na primjercima iz zbirke Viktora i Berislava Kopača nalaze se CONCORDIA koja je personifikacija sklada i sloge¹⁸, IVNONI LVCINAE koja se veže uz rođenje djeteta u carskim obiteljima, a pojavljuje se i na novcu Luciline majke, Faustine Mlađe¹⁹ te VESTA kao boginja obiteljskih vrijednosti i zajedničkog života²⁰. S obzirom na činjenicu kako svi reversni prikazi ukazuju na vrijednosti bračnog i obiteljskog života navedeni primjerci datirani su u razdoblje od 164. do 169. godine odnosno pripisuju se novcu koji u čast svoje supruge kuje Lucije Ver.

Sl. 1 Portret Faustine I., mramor, 2. stoljeće (Inv. 255)²¹

FAUSTINA I. (*Annia Galeria Faustina Senior*)

Punim imenom Anija Galerija Faustina Senior bila je kći Marka Anija Vera i Rupilije Faustine.²² Točna godina rođenja carice Faustine I. nije nam poznata, ali smatra se kako je rođena na samom kraju prvog stoljeća.²³ Udala se oko 110. godine, a bila je žena cara Antonina Pija s kojim je imala četvero djece.²⁴ Nedugo nakon Hadrijanove smrti Antonin Pij proglašen je carem, a senat Faustini, te iste 138. godine, dodjeljuje naslov *Augusta*.²⁵ S obzirom na njezinu ranu smrt, možemo reći kako nije dugo uživala u počastima svoje titule. Što se same godine smrti tiče, mišljenja su podijeljena. U literaturi se najčešće navodi 140. ili 141. godina.²⁶ Ipak, jedno je sigurno. Smrt Faustine I. potresla je Antonina Pija ne samo iz privatnih razloga. Naime, njegov plan bio je, preko žene i djece, stvoriti stabilnu dinastiju zasnovanu na obiteljskom nasljeđu. S obzirom na preranu smrt carice,

14 Sear, David R. *Roman coins and their values vol. II : The Accession of Nerva to the overthrow of the Severan dynasty AD 96-AD 235*. London : Spink and Son Ltd, 2002. Str. 265.

15 Isto, str. 341.

16 Isto, str. 367.

17 Isto, str. 368.

18 Vagi, David L. *Nav. dj.*, str. 65.

19 Sear, David R. *Nav. dj.*, str. 369.

20 Vagi, David L. *Nav. dj.*, str. 75.

21 © Fotografija: Carole Raddato, Colossal portrait of Faustina the Elder, from the Pantanello at Hadrian's Villa, 138-140 AD, Vatican Museums, Rome (27424332941) - Category:Bust of Faustina Major (Vatican Museums) - Wikimedia Commons, Licenca: CC BY-SA 2.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>)

22 Burns, Jasper. *Great Women of Imperial Rome : Mothers and Wives of the Caesars*. New York : Routledge ; London : Routledge, 2007. Str. 141.

23 Levick, Barbara Mary. *Faustina I and II : Imperial Women of the Golden Age*. New York : Oxford University Press, 2014. Str. 13.

24 Isto, str. 3.

25 Vagi, David L. *Coinage and History of the Roman Empire C. 82 B.C. – A.D. 480 : Volume I : History*. New York : Routledge, 2015. Str. 240.

26 Levick, Barbara Mary. *Nav. dj.*, str. 13.

ali i činjenice kako im je od djece preživjela jedino buduća carica Faustina II. stvari su za cara postale malo kompliciranije.²⁷ Bez obzira na navedene probleme, caričine posmrtno počasti bile su u rangu onih koje su se priređivale muškarcima, a može se reći kako je Faustina I. u potpunosti ušla u javni život, u punom smislu te riječi, tek nakon smrti.²⁸ Pokopana je u Hadrijanovu mauzoleju zajedno sa svoje troje, prerano preminule, djece te je od strane senata proglašena božanstvom.²⁹

Izgled carice u najvećoj mjeri možemo promatrati s novca, ali i s očuvanih skulptura. Posebno zanimljiv je portret Faustine I. koji se nalazi u muzeju u Vatikanu. Na njemu se najbolje uočava caričino izduženo lice s krupnim, širom otvorenim očima i bujnom kosom. (Sl. 1)³⁰

Novac Faustine Starije možemo podijeliti na 2 tipa. Prvom tipu pripadaju primjerci koji su nastali tijekom caričina života dok drugi tip obuhvaća posmrtna izdanja.³¹ Nadalje, novac koji je kovan za života carice Faustine možemo podijeliti u 2 podskupine. 1. podskupina na aversu sadrži natpis FAVSTINA AVG. ANTONINI AVG. P. P. (rjeđe AVG. ili AVG. PII P. P.).³² Općenito se smatra kako novac s likom Faustine I. nije kovan prije 139. godine kada Antonin Pij dobiva titulu *Pater Patriae* koju je moguće iščitati na gore navedenim, najranijim primjercima caričina novca. Antonin Pij i Faustina I. u potpunosti počinju kovati novac tek nakon što je Hadrijan proglašen božanstvom. Tada se javlja i 2. podskupina njena novca na kojoj je oslovljena kao FAVSTINA AVGVSTA te se takva emisija može pratiti sve do smrti carice Faustine.³³ 2. podskupina datirana je od 139. do 140./141. godine.³⁴ Osim samostalnog novca javljaju se i primjerci gdje je na aversu prikazan Antonin Pio, a na reversu Faustina. Ove primjerke moguće je datirati u period od 138. do 140./141. godine.³⁵ Zajednički primjerci javljaju se i nakon smrti carice Faustine, a prepoznatljivi su po tome što carica nosi epitet DIVA.³⁶ Osim prikaza s Antoninom Pijem poznati su i primjerci kojima se na aversu pojavljuje božanska Faustina Starija, a na reversu Faustina Mlađa.³⁷ Na novcu koji je nastao nakon caričine smrti moguće je izdvojiti nekoliko vrsta natpisa: DIVA FAVSTINA, DIVA AVG. FAVSTINA i DIVA AVGVSTA FAVSTINA.³⁸ Emisije posmrtnog novca kovanih u njenu čast bile su razne, a datiraju od 140./141. godine sve do smrti Antonina Pija.³⁹

Unutar zbirke Viktora i Berislava Kopača evidentirano je 15 primjeraka novca Faustine I. – 7 denara, 5 sestercija, 2 dupondija i 1 as. Svi navedeni primjerci pripadaju 2. skupini

novca datiranoj nakon caričine smrti (kat. 1-15). Kada je riječ o natpisima na aversu najčešće je korišten onaj gdje je carica oslovljena kao DIVA FAVSTINA te je determiniran na ukupno 13 primjeraka. Ostale 2 vrste natpisa javljaju se na po jednom primjerku. Svih 15 komada novca kovani su u kovnici u Rimu.

FAUSTINA II. (*Annia Galeria Faustina*)

Anija Galerija Faustina, rođena oko 127. godine, bila je kći Faustine I. i Antonina Pija.⁴⁰ Ona je njihovo jedino preživjelo dijete te je s obzirom na status još od malena imala sve predispozicije za postati jedna od najutjecajnijih carica Rimskog Carstva.⁴¹ U trenutku zaruka imala je najviše 8, a njezin budući muž, Marko Aurelije, 17 godina. Smatra se kako su same zaruke bile najavljene i na emisiji novca iz 139. godine. Marko Aurelije bio je posvojeni sin Antonina Pija te je upravo radi toga sa zarukama bilo manjih poteškoća. Ipak, vjenčali su se oko 145. godine. Naime, za „obične“ djevojke običaj je bio da se udaju nešto kasnije, ali kada je riječ o princezama cilj je bio udati ih što prije kako bi pridonijele stvaranju dinastije. U pravilu postajale su majke čim su bile spremne za rađanje. 30.11.147. Faustina II. na svijet je donijela prvu kći, Domiciju Faustinu.⁴² Prema izvorima rodila je najmanje 14 djece od kojih je samo manjina preživjela djetinjstvo.⁴³ Među njima valja izdvojiti Lucilu, koja će se udati za Lucija Vera, i Komoda – budućeg rimskog cara.⁴⁴ Titulu *Augusta* stekla je 147. godine u čast rođenja prvog djeteta i to u trenutku dok je njen muž još uvijek bio cezar.⁴⁵ Za razliku od njezine majke, možemo reći kako je Faustina II. tijekom čitavog života uživala u brojnim počastima. Literatura ukazuje i na činjenicu kako je Faustina Mlađa svaki put kada je rodila, dobila novi portretni tip što ukazuje na njezinu veličinu i moć koju je stekla kao carica Rimskog Carstva.⁴⁶ Umrla je 175. godine tijekom carske ekspedicije.⁴⁷ Tragedija se dogodila u selu Halala, a carica Faustina u trenutku smrti imala je oko 45 godina. Tijekom života iznijela je brojne trudnoće, a zadnje dijete rodila je 170. godine. Put Faustine II. prema posmrtnim počastima bio je dobro utkan. Još pod Antoninom Pijem je u Egiptu imala svoje svećenike te je od mladih dana bila štovana na prostoru Aleksandrije i Farije.⁴⁸ Nakon caričine smrti Marko Aurelije pobrinuo se za adekvatnu dodjelu svih posmrtnih počasti, kako općenito tako i u emisijama novca, a Halala je preimenovan u Faustinopolis.⁴⁹

Kao i u slučaju njezine majke, novac Faustine Mlađe možemo podijeliti u 2 tipa – primjerke koji su joj u čast kovani

27 Isto, str. 61.

28 Isto, str. 96.

29 Isto, str. 123.

30 Isto, str. 3.

31 Mattingly, Harold; Sydenham, Edward A. Roman imperial coinage vol. III : Antoninus Pius to Commodus. London : Spink & Son, 1968. Str. 15-16.

32 Isto, str. 66-67., 158-161.

33 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 95.

34 Mattingly, Harold; Sydenham, Edward A. Nav. dj., str. 67-68.

35 Isto, str. 157.

36 Isto, str. 66.

37 Isto, str. 76.

38 Isto, str. 69-76., 161-170.

39 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 96.

40 Burns, Jasper. Nav. dj., str. 155.

41 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 61.

42 Isto, str. 62.

43 Isto, str. 115-118.

44 Stevenson, Seth William. Dictionary of Roman coins. London : Seaby, 1964. Str. 375.

45 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 36.

46 Isto, str. 95.

47 Al-Rawahneh, Musallam R.; Porto, Vagner Carvalho. Roman Empresses' Coins from a Private Collection: A Descriptive Archaeological Study. // Archaeological Discovery 11(2023), str. 156.

48 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 133.

49 Isto, str. 88-89., 135-136.

tijekom i nakon života. U početku caričin novac kovao je njezin otac, a naknadno kovanje novca Faustine II. preuzima Marko Aurelije.⁵⁰ Za vrijeme Antonina Pija kovani su i već prethodno spomenuti primjerci gdje se na aversu javlja božanska Faustina Starija, a na reversu Faustina Mlađa.⁵¹ Nadalje, valja istaknuti i primjerke kojima se na aversu pojavljuje Marko Aurelije, a na reversu Faustina II.⁵² Na aversu zlatnog i srebrnog novca carice Faustine kovanog za vrijeme Antonina Pija možemo izdvojiti 8⁵³, a na novcu bakrenih legura ukupno 6⁵⁴ različitih tipova natpisa.⁵⁵ Važno je za napomenuti kako se na novcu pojavljuje kao FAVSTINA AVGVSTA, bez filijacija, tek od 152. godine kada je dinastiji podarila sina. Dječak nije dugo poživio, a potencijalni nasljednik rođen je 31.08.161. godine. Komod je bio jedan od blizanaca. Ovo rođenje zabilježeno je posebnom emisijom novca na kojoj 2 dječaka leže ispod zvijezda.⁵⁶ Pod Markom Aurelijem, za života carice, kovani su zlatni i srebrni primjerci koji na aversu imaju legendu FAVSTINA AVGVSTA, dok je kod novca bakrenih legura osim gore navedene poznata i legenda FAVSTINAE AVGVSTAE.⁵⁷ Posthumna izdanja novca kovana u čast Faustine Mlađe moguće je datirati u period od 176. – 180. godine. Unutar ove skupine na aversu su determinirane 4 vrste natpisa za zlatni i srebrni novac: DIVA AVG. FAVSTINA, DIVA FAVSTINA PIA, DIVAE FAVSTINAE PIAE, DIVAE FAVSTIN. AVG. MATR. CASTROR..⁵⁸ Avers novca bakrenih legura posjeduje iste legende kao zlatni i srebrni uz dodatak legende DIVA FAVSTINA.⁵⁹

Zbirka Viktora i Berislava Kopača broji ukupno 10 komada novca posvećenih carici Faustini II. – 4 denara, 5 sestercija i 1 as, a zastupljena su oba tipa novca. Najčešće korišten natpis na aversu je FAVSTINA AVGVSTA koji se uočava na 6 primjeraka. Od ostalih natpisa pojavljuju se i FAVSTINA AVG. PII AVG. FIL. na 2 primjerka te FAVSTINAE AVG. ANTONINI AVG. PII FIL. i DIVA FAVSTINA PIA na po 1 primjerku. Svih 10 komada novca izrađeno je u kovnici u Rimu (kat. 16-25).

LUCILA (*Annia Lucilla*)

Lucila (Anija) bila je kći Marka Aurelija i Faustine Mlađe.⁶⁰ Faustina II. nadala se da će moći sudjelovati u odabiru supruga za svoje kćeri, a prva na redu bila je njihova najstarija živuća kći – Lucila. Zaručena je u trenutku kada je imala 11, a njezin

odabranik, Lucije Ver, 30 godina. 164. godine bila je dovoljno stara da stupi u brak.⁶¹ Lucije Ver bio je sin Elija Cezara, ali se i on ubraja među punopravne članove dinastije Antonina. Naime, njega je na nagovor Hadrijana posvojio Antonin Pij te ga odgajao zajedno s Markom Aurelijem.⁶² Titulu *Augusta* stekla je stupanjem u brak, a u njenim počastima nastavila je uživati i nakon smrti Lucija Vera te preudaje.⁶³ On umire 169. godine od navodnog srčanog udara, a s tim umiru i nade Lucile kako će roditi nasljednika odnosno budućeg cara Rimskog Carstva.⁶⁴ Iako je i dalje bila *Augusta* za sada nisu pronađeni portreti carice koji bi bili datirani nakon 169. godine.⁶⁵ Drugi brak Lucila je bila dodijeljena čovjeku kojeg je, prema izvorima, mrzila. Riječ je o Klaudiju Pompejanu, rimskom senatoru i generalu. Prema literaturi i sama se Faustina II. opirala braku s obzirom da je on u trenutku ženidbe imao 50, a Lucila tek 20 godina.⁶⁶ Umrla je nakon što je započela urote protiv brata Komoda koji ju je, otkrivši njezine namjere, protjerao na Kapri gdje ju je zatim 182. godine dao i pogubiti.⁶⁷

Svi primjerci novca carice Lucile kovni su tijekom njenog života.⁶⁸ Zlatni i srebrni novac na aversu posjeduje 3 vrste legendi: LVCILLA AVGVSTA, LVCILLAE AVGVSTAE, LVCILLAE AVG. ANTONINI AVG. F.⁶⁹, dok se na primjercima novca od bakrene legure nalaze legende: LVCILLA AVGVSTA i LVCILLAE AVG. ANTONINI AVG. F..⁷⁰

Unutar zbirke Viktora i Berislava Kopača evidentirano je 3 komada novca carice Lucile – po 1 denar, sestercij i as. Sva 3 primjerka na aversu posjeduju istu titulu – LVCILLAE AVG. ANTONINI AVG. F. Kao i u prethodna dva slučaja kovani su u kovnici u Rimu (kat. 26-28).

ZAKLJUČNO

Analiza materijala iz zbirke Viktora i Berislava Kopača daje uvid u živote i prikaze triju rimskih carica na ukupno 28 komada novca. Pri tome je obuhvaćeno vremensko razdoblje od gotovo 50 godina. Kada sve saberemo možemo zaključiti kako se vladavina dinastije Antonina s pravom naziva monarhijom. Njihovo glavno rješenje za stvaranje stabilne dinastije i Carstva ležalo je u samoj obitelji i međusobnim vezama koje su se prenosile i na potomstvo. Nadalje, žene su svoju moć neupitno stjecale stupanjem u brak i rađanjem djece što je kroz literaturu vidljivo još u doba vladavine cara Augusta. Kako je vrijeme odmicalo uloga žena u društvu bila je sve veća. U doba dinastije Antonina žene su zauzimale istaknutija mjesta u javnom životu, a to im je posebno olakšala činjenica kako su dvije uzastopne carice bile majka i kći. Linija nasljeđivanja tada je bila jasna.⁷¹ Nakon smrti

50 Sear, David R. Roman coins and their values. London : Seaby, 1974. Str. 159-160.

51 Mattingly, Harold; Sydenham, Edward A. Nav. dj., str. 76.

52 Isto, str. 190.

53 A to su: FAVSTINA AVGVSTA; FAVSTINA AVGVSTA AVG. PII F.; FAVSTINA AVG. PII AVG. FIL.; FAVSTINAE AVG. PII AVG. FIL.; FAVSTINAE AVG. PII AVG. F.; FAVSTINAE AVG. ANTONINI AVG. PII FIL.; FAVSTINA AVGVSTA PII AVG. FIL.; FAVSTINA AVGVSTA AVG. PII. FIL. (Isto, str. 92.)

54 Natpisi na novcu bakrenih legura su: FAVSTINA AVGVSTA.; FAVSTINA AVGVSTA AVG. PII F.; FAVSTINA AVG. PII AVG. FIL.; FAVSTINAE AVG. PII AVG. FIL.; FAVSTINA AVGVSTA AVG. PII FIL.; FAVSTINA AVG. ANTONINI AVG. PII F. (Isto, str. 191.)

55 Isto, str. 92-95., 191-194.

56 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 63-64.

57 Mattingly, Harold; Sydenham, Edward A. Nav. dj., str. 268-272., 344-348.

58 Isto, str. 273-274.

59 Isto, str. 348-350.

60 Stevenson, Seth William. Nav. dj., str. 522.

61 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 67-72.

62 Görlicke-Lukić, Hermine. Nav. dj., str. 139.

63 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 36.

64 Isto, str. 72.

65 Isto, str. 148.

66 isto, str. 74.

67 De la Bédoyère, Guy. Domina : The Women who made Imperial Rome. New Haven : Yale University Press ; London : Yale University Press, 2018. Str. 275.

68 Mattingly, Harold; Sydenham, Edward A. Nav. dj., str. 274-276., 352-355.

69 Isto, str. 274.

70 Isto, str. 352.

71 Levick, Barbara Mary. Nav. dj., str. 154.

svoje majke Faustina II. preuzela je i unaprijedila položaj carice te pokazala što je sve careva žena mogla učiniti i koliko je moć zaista imala, a njezin put pratila je i Lucila.⁷²

Prema viđenome možemo zaključiti kako su carice tijekom, ali i nakon života uživale u brojnim počastima. Sudjelovale su u društvenim i političkim zbivanjima, pratile muževe u carskim ekspedicijama, a kroz povijest neke od njih postale su i prave vladarice iz sjene. Promatrajući novac rimskih carica možemo reći kako je riječ o umjetničkim djelima. U prvom redu svakako treba istaknuti njihove portrete. Tijekom izrade novca kovničari su se trudili prikazati carice što vjernije te su time ostavili materijalne dokaze od neizmjerne važnosti.

Kataloški prikazi daju nam uvid u fizionomiju carica dinastije Antonina. Kroz više vrsta nominala zastupljenih u Zbirci obrađeni su i raznoliki reversni prikazi koji donose pregled rimskih božanstava kojima su Rimljani pridodavali veliku pozornost.

Zbog svoje kompleksnosti, i velike količine novca koji se u čast carica izrađivao diljem Rimskog Carstva, ova tema ostavlja prostora za buduća istraživanja.

KATALOG

ANTONIN PIJ (138. – 161.) S IMENOM FAUSTINE I. (138. – 140./141.)

1. Denar, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

srebro, Ø 17,6 mm, 2,58 g, nalazište nepoznato

MSO-245658

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začesljana, valovita te ispletena do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana se čita natpis: D(IV) A-(F)AVSTINA.

Rv: Pietas stoji kraj oltara okrenuta u lijevo. Desnu ruku drži podignutu, a lijevom rukom pridržava odjeću. Uokolo prikaza natpis: (AVGV) – ST(A).

RIC III, 374

2. Denar, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

srebro, Ø 17,75 mm, 3,15 g, nalazište nepoznato

MSO-245659

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začesljana, valovita te ispletena do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana se čita natpis: DI-VA-FAVS(TINA).

Rv: Cerera stoji okrenuta u lijevo. U desnoj ruci drži baklju, a lijevom rukom pridržava nabore odjeće. Uokolo prikaza natpis: (AV)GV-STA.

RIC III, 362

⁷² Isto, str. 3.

3. Denar, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

srebro, Ø 17,9 mm, 2,32 g, nalazište nepoznato

MSO-245660

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začušljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana se čita natpis: D(I)VA-FAV(STINA).

Rv: Pietas stoji kraj oltara okrenuta u lijevo. Desnu ruku drži podignutu, a u lijevoj ruci nosi košaru s parfemima. Uokolo prikaza natpis: AVGV-S(TA).

RIC III, 373

5. Denar, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

srebro, Ø 18,8 mm, 3,36 g, nalazište nepoznato

MSO-245735

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začušljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana se čita natpis: DI-VA-F(AV)S(T)INA.

Rv: Vesta stoji okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži pateru iz koje pridonosi žrtvu na oltar koji joj se nalazi u podnožju, a u drugoj paladij. Uokolo prikaza natpis: AV(GV)-STA.

RIC III, 370

4. Denar, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

srebro, Ø 17,5 mm, 3,21 g, nalazište nepoznato

MSO-245734

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začušljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana se čita natpis: (DIVA AVG.-F)AVSTINA.

Rv: Pietas, s velom na glavi, stoji okrenuta u lijevo i baca tamjan na oltar koji joj se nalazi u podnožju. U drugoj ruci drži košaru. Uokolo prikaza natpis: PIETA-S AVG..

RIC III, 394a

6. Denar, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

srebro, Ø 17,25 mm, 2,77 g, nalazište nepoznato

MSO-245871

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začušljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: DIVA FAV-STINA.

Rv: Providencija ili Uranija stoji okrenuta prema naprijed s glavom u lijevo. U jednoj ruci drži globus, a drugom rukom pridržava veo koji joj se vijori iznad glave. Uokolo prikaza natpis: (AE)TE-R-NIT(AS).

RIC III, 351

7. Denar, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

srebro, Ø 18,1 mm, 2,54 g, nalazište nepoznato

MSO-245920

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začesljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: DIVA-FAV-STINA.

Rv: Vesta, s velom na glavi, stoji okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži simpulum, a u drugoj paladij. Uokolo prikaza uočava se natpis: (A)VG-VSTA.

RIC III, 368

9. Sestercij, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

bakrena legura, Ø 31,9 mm, 24,56 g, nalazište nepoznato

MSO-245670

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začesljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: DIVA-FA(V)STINA.

Rv: Cerera stoji okrenuta u lijevo. U svakoj ruci drži po jednu baklju. Pored prikaza nalazi se oznaka S. - C., a uokolo natpis: AVGV-STA.

RIC III, 1120

8. Sestercij, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

bakrena legura, Ø 30,75 mm, 24,65 g, nalazište nepoznato

MSO-245669

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začesljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: DIVA-FAV-STINA.

Rv: Junona stoji okrenuta prema naprijed s pogledom u lijevo. Desna ruka joj je ispružena i podignuta, a u lijevoj drži žezlo. Pored prikaza nalazi se oznaka S. - C., a uokolo natpis: AETER-NI(T)A(S).

RIC III, 1102a

10. Sestercij, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

bakrena legura, Ø 32 mm, 23,14 g, nalazište nepoznato

MSO-245671

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začesljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: DIVA-FA(V)STINA).

Rv: Vesta stoji okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži paladij, a u drugoj žezlo. Pored prikaza nalazi se oznaka S. - C., a uokolo natpis: AVGV-V-STA.

RIC III, 1124

11. Sestercij, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

bakrena legura, Ø 31,1 mm, 24,11 g, nalazište nepoznato
MSO-245672

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začešljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: DIVA-FA(VST)IN(A).

Rv: Eternitas sjedi okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži feniksa na globusu, a u drugoj žezlo. U odsječku oznaka S.C., a uokolo prikaza natpis: AE(T)ER-NITAS.

RIC III, 1103a

13. Dupondij, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

bakrena legura, Ø 26,3 mm, 10,69 g, nalazište nepoznato
MSO-245676

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začešljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: DIVA (AV)GVSTA-FAV(ST)INA.

Rv: Polumjesec i 7 zvjezdica. Ispod polumjeseca oznaka S.C..

RIC III, 1199

12. Sestercij, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

bakrena legura, Ø 29,9 mm, 19,94 g, nalazište nepoznato
MSO-245678

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začešljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: D(I)VA-F(AVS)TIN(A).

Rv: Cerera stoji okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži kratku baklju, a u drugoj kukuruzno klasje. Pored prikaza oznaka S. - C., a uokolo natpis: (AVGV)-STA.

RIC III, 1118

14. Dupondij, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

bakrena legura, Ø 28,2 mm, 11,86 g, nalazište nepoznato
MSO-245690

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začešljana, valovita te ispletana do vrha glave gdje je formirana punđa. Sa strana natpis: DIVA-FAV-STINA.

Rv: Cerera stoji okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži kukuruzno klasje?, a u drugoj baklju. Pored prikaza nalazi se oznaka (S.) - C., a uokolo natpis: A(V)GV-STA.

S obzirom kako se zbog stanja novca ne vidi što se točno nalazi u desnoj ruci možda je riječ i o Vesti koja u desnoj ruci drži paladij (RIC III, 1178).

RIC III, 1169

15. As, kovnica Rim, nakon 140./141. godine

bakrena legura, Ø 27,75 mm, 8,14 g, nalazište nepoznato
MSO-245675

Av: Prikaz Faustine Starije u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začešljana, valovita te ispletena do vrha glave gdje je formirana slabije vidljiva punđa. Sa strana natpis: DIVA-FAVSTINA.

Rv: Cerera sjedi okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži kukuruzno klasje, a u drugoj baklju. Ispod prikaza u odsječku oznaka S.C., a uokolo natpis: AVGV-STA.

RIC III, 1170

**ANTONIN PIJ (138. – 161.)
S IMENOM FAUSTINE II. (147. – 175.)**

16. Denar (probušen), kovnica Rim, 147. – 161. godine

srebro, Ø 18,25 mm, 3,19 g, nalazište nepoznato
MSO-245657

Av: Prikaz Faustine II. u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita, začešljana i ispletena u blago podignutu punđu. Naprijed se uočavaju deblji kovrčavi pramenovi. Uokolo natpis: FAVSTINA[E] AVG. AN(T)ONINI AVG. (P)II (FIL.).

Rv: Konkordija stoji ravno s pogledom u lijevo. Jednom rukom pridržava odjeću, a u drugoj ruci nosi rog izobilja. Prikaz je okružen natpisom: (C)ONCOR-DIA.

RIC III, 501

17. Sestercij, kovnica Rim, 147. – 161. godine

bakrena legura, Ø 32,75 mm, 25,34 g, nalazište nepoznato
MSO-245688

Av: Prikaz Faustine Mlađe u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita s naprijed istaknutim kovrčavim pramenovima, od iza spletena u veću punđu po sredini glave. Sa strana se čita natpis: FAVSTINA-AVG. PII AVG. FIL..

Rv: Dijana stoji okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži strijelju, a druga ruka naslonjena joj je na luk. Pored prikaza oznaka S. - C..

RIC III, 1383

18. As, kovnica Rim, 147. – 161. godine

bakrena legura, Ø 26,75 mm, 9,57 g, nalazište nepoznato
MSO-245718

Av: Prikaz Faustine Mlađe u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita s naprijed istaknutim kovrčavim pramenovima, od iza spletena u veću punđu po sredini glave. Sa strana se čita natpis: (F)AVSTINA AVG.-PII AVG. (FIL.).

Rv: Venera stoji okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži jabuku, a drugom rukom se oslanja na stup. Pored prikaza oznaka [S. - C.] koja zbog stanja novca nije vidljiva, kao i veći dio kružnog natpisa: [(V)EN(VS)?].

Napomena: Ova kovanica nije uvrštena u RIC-u, obrađena je prema Cohenu.

COHEN III, 271

**MARKO AURELIJE (161. – 180.)
S IMENOM FAUSTINE II. (147. – 175.)**

19. Denar, kovnica Rim, 161. – 175. godine

srebro, Ø 17,9 mm, 3,12 g, nalazište nepoznato

MSO-245552

Av: Prikaz carice u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začešljana i svezana u nisku punđu okruglog oblika, a na glavi se uočava i dijadema. Sa strana natpis: FAVSTINA-AVGVSTA.

Rv: Drapirani tron na kojem se nalaze mladi Komod i Antonin. Uokolo prikaza kružni natpis: SAECVL(I) FELICIT.

RIC III, 712

20. Denar, kovnica Rim, 161. – 175. godine

srebro, Ø 18,2 mm, 3,47 g, nalazište nepoznato

MSO-245870

Av: Prikaz carice u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je blago valovita s istaknutim kovrčavim pramenovima koji se nalaze bliže licu. Valoviti i kovrčavi dio dijeli dijadema. Kosa je iza svezana u nisku punđu okruglog oblika, a na vratu se uočava i jedan mali kovrčavi pramen. Sa strana natpis: FAVSTINA-AVGVSTA.

Rv: Fekunditas stoji okrenuta u desno. U jednoj ruci drži žezlo, a u drugoj malo dijete na dlanu. Uokolo prikaza vidljiv je natpis: FECVN-D-ITAS.

RIC III, 677

21. Denar, kovnica Rim, 161. – 175. godine

srebro, Ø 18,9 mm, 2,88 g, nalazište nepoznato

MSO-247528

Av: Prikaz Faustine Mlađe u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita, ispletena i na vratu povijena u nisku punđu. Sa strana natpis: FA(V)S(T)I(N)A-AV(GVST)A.

Rv: Kibela sjedi, između dva lava, okrenuta u desno. U jednoj ruci drži bubanj, a druga ruka joj je naslonjena na tron. Prikaz je okružen natpisom: MAT(RI)-MA(GNAE).

Ova kovanica posjeduje revers kao zlatnik. Prema RIC-u na denarima Kibela treba sjediti okrenuta u lijevo.

RIC III, 705var

22. Sestercij, kovnica Rim, 161. – 175. godine

bakrena legura, Ø 30,75 mm, 26,22 g, nalazište nepoznato

MSO-245674

Av: Prikaz Faustine Mlađe u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita, ispletena i na vratu povijena u nisku punđu. Sa strana natpis: FAVSTINA-AV(GVSTA).

Rv: Dijana stoji okrenuta u desno i s obje ruke drži zapaljenu baklju. Pored prikaza nalazi se oznaka S. - C., a uokolo natpis: (DIA)NA-LVCIFERA.

RIC III, 1630

23. Sestercij, kovnica Rim, 161. – 175. godine

bakrena legura, Ø 30,9 mm, 27,36 g, nalazište nepoznato

MSO-245677

Av: Prikaz Faustine Mlađe u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je začešljana, valovita i na vratu povijena u nisku punđu. Sa strana natpis: FAVSTINA-(A)VGVSTA.

Rv: Fekunditas stoji, između dvije djevojčice, okrenuta u lijevo. U rukama drži dva mala djeteta. Pored prikaza oznaka S. - C., a uokolo natpis: FE(CV)ND.-AVGVSTA(E).

RIC III, 1635

24. Sestercij, kovnica Rim, 161. – 175. godine

bakrena legura, Ø 29,25 mm, 20,03 g, nalazište nepoznato

MSO-245679

Av: Prikaz Faustine Mlađe u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita, ispletana i na vratu povijena u nisku punđu. Sa strana natpis: FAVSTINA-AVG(V)STA.

Rv: Kibela sjedi, između dva lava, okrenuta u desno. U jednoj ruci drži bubanj, dok joj je druga ruka naslonjena na tron. Ispod prikaza u odsječku oznaka [S.C.], a uokolo natpis: [MATRI-MAGNAE].

RIC III, 1663

25. Sestercij, kovnica Rim, nakon 175. godine

bakrena legura, Ø 29,6 mm, 22,55 g, nalazište nepoznato

MSO-245680

Av: Prikaz Faustine Mlađe u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita, ispletana i na vratu povijena u nisku punđu. Sa strana natpis: DIVA (FA)V-(S)TINA PIA.

Rv: Eternitas stoji okrenuta prema naprijed s pogledom u lijevo. Jednom rukom pridržava veo, a u drugoj ruci drži baklju. Pored prikaza nalazi se oznaka S. - C., a uokolo natpis: A(ETER)NI(TAS).

RIC III, 1692

LUCIJE VER (161. – 169.)

S IMENOM LUCILE (164. – 180.)

26. Denar, kovnica Rim, 164. – 169. godine

srebro, Ø 19,3 mm, 3,22 g, nalazište nepoznato

MSO-245861

Av: Prikaz carice u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita s jasno definirana četiri deblja pramena, ispletana te umotana u nisku punđu. Uokolo kružni natpis: LV-CILLA(E) AVG. ANTONINI AVG. F.

Rv: Konkordija sjedi okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži pateru, a druga ruka joj je naslonjena na kip Spesa. Prikaz je okružen natpisom: CONCORDIA.

RIC III, 758

27. Sestercij, kovnica Rim, 164. – 169. godine

bakrena legura, Ø 30,25 mm, 25,25 g, nalazište nepoznato
MSO-245689

Av: Prikaz carice u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita, ispletana i od iza umotana u nisku punđu. Sa strana se čita natpis: LVCILLAE AVG.-ANTONINI AV(G.) F..

Rv: Junona sjedi okrenuta u lijevo. U jednoj ruci drži cvijet, a u drugoj malo dijete. Zbog stanja novca nije vidljivo gdje se nalazi oznaka S.C. – moguće ispod prikaza u odsječku, ili sa strana. Natpis na reversu je također slabo vidljiv: IV-NON(I)-(LVCINAE).

RIC III, 1747

28. As, kovnica Rim, 164. – 169. godine

bakrena legura, Ø 24,7 mm, 8,77 g, nalazište nepoznato
MSO-245696

Av: Prikaz carice u desnom profilu, vidljiva draperija. Kosa joj je valovita, ispletana i od iza umotana u nisku punđu. Sa strana se čita natpis: LVCILLAE AVG.-ANTON(INI AVG. F.).

Rv: Vesta, s velom na glavi, stoji okrenuta u lijevo. S lijeva joj se u podnožju nalazi oltar. U jednoj ruci drži paladij, a u drugoj simpulum. Pored prikaza oznaka S. - C., a uokolo natpis: V(ESTA).

RIC III, 1780

LITERATURA

Al-Rawahneh, Musallam R.; Porto, Vagner Carvalheiro. Roman Empresses' Coins from a Private Collection: A Descriptive Archaeological Study. // *Archaeological Discovery* 11(2023), str. 153-170.

Banovac, Ivana; Jadrić-Kučan, Ivana. O kultu i poštivanju rimskih carica i princeza na tlu provincije Dalmacije. // *Archaeologica Adriatica* 15(2018), str. 465-501.

Bonačić Mandinić, Maja. Rimski carski novac u stalnom postavu Arheološkog muzeja u Splitu, I. dio. Split: Arheološki muzej u Splitu, 2007.

Burns, Jasper. *Great Women of Imperial Rome : Mothers and Wives of the Caesars*. New York: Routledge ; London: Routledge, 2007.

De la Bédoyère, Guy. *Domina : The Women who made Imperial Rome*. New Haven: Yale University Press ; London: Yale University Press, 2018.

Fabry, Edgar. In memoriam. Berislav Kopač. // *Numizmatičke vijesti* 42(2000) 53, str. 247.

Göricke-Lukić, Hermine. Mursa u svjetlu numizmatičkih nalaza 1. – 3. stoljeća. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Osijek: Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: Muzej Slavonije, 2018.

Harl, Kenneth W. *Coinage in the Roman Economy, 300 B.C. to A.D. 700*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press ; London: The Johns Hopkins University Press, 1996.

Kovač, Damir. *Lik žene na rimskom novcu*. Zagreb: Partner banka d.d. Zagreb, 2001.

Krasnov, Gjuro. In memoriam. Viktor Kopač. // *Numizmatičke vijesti* 27(1984) 38, str. 129-133.

Levick, Barbara Mary. *Faustina I and II : Imperial Women of the Golden Age*. New York: Oxford University Press, 2014.

Mattingly, Harold; Sydenham, Edward A. *Roman imperial coinage vol. III : Antoninus Pius to Commodus*. London: Spink & Son, 1968.

Mirnik, Ivan. *Zbirka medalja Berislava Kopača : donacija Arheološkome muzeju u Zagrebu*. Zagreb: Arheološki muzej, 2005.

Sear, David R. *Roman coins and their values*. London: Seaby, 1974.

Sear, David R. *Roman coins and their values vol. II : The Accession of Nerva to the overthrow of the Severan dynasty AD 96-AD 235*. London: Spink and Son Ltd, 2002.

Stevenson, Seth William. *Dictionary of Roman coins*. London: Seaby, 1964.

Vagi, David L. *Coinage and History of the Roman Empire C. 82 B.C. – A.D. 480 : Volume I : History*. New York: Routledge, 2015.

Vagi, David L. *Coinage and History of the Roman Empire C. 82 B.C. – A.D. 480 : Volume II : Coinage*. New York: Routledge, 2015.

MUZEJSKA DOKUMENTACIJA

Knjiga ulaska 2000. – 2002.

Ugovor o darovanju predmeta 72/1 (11.02.2002.)

THE GOLDEN AGE OF THE ANTONINE DYNASTY AND THEIR EMPRESSES: AS EXEMPLIFIED BY THE VIKTOR AND BERISLAV KOPAČ COLLECTION

SUMMARY

The Museum of Slavonia is the keeper of an exceptionally rich collection of Viktor and Berislav Kopač, generously donated by Berislav's wife Ana after his passing. This work highlights a selection of coins from this collection, specifically those associated with the empresses of the Antonine dynasty. The article discusses a total of 28 coins featuring Faustina I, Faustina II, and Lucilla. There are 15 coins attributed to Faustina I, 10 to Faustina II, and 3 to Lucilla, the daughter of Faustina II and Marcus Aurelius. These are coins without archaeological context and they originate from unknown archaeological sites. The pieces are well-preserved and present typological diversity and the aesthetic values of the coins of Roman empresses.

The study begins with a brief explanation of the monetary system of the Roman Empire and the significant role of imagery on coins. These artistic depictions are invaluable as they allow us to trace fashion and traditions of ancient times and gain insight into the appearance of specific empresses. Given the large number of coins minted in honor of Roman empresses throughout the Empire, these depictions deserve to be studied as a distinct unit.

Each of the three empresses covered in this work is examined individually. In addition to their biographies, the study provides a detailed overview of all types of coins minted in their honor. The types of inscriptions found on the obverse of each empress's coins are also listed. Finally, the article is accompanied by a catalog presenting all the coins of the empresses along with their descriptions.

Keywords: Roman empresses, Antonine dynasty, 2nd century, Museum of Slavonia, collection of Viktor and Berislav Kopač, numismatics